

PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ VOKALINĖS KULTŪROS UGDYMAS

Romaldas Pečeliūnas

Šiaulių universitetas

Įvadas

Vokalinės kultūros ugdymas popamokiniu metu atveria vaikui nuostabią, patrauklią erdvę jo saviraiškai, savirealizacijai, savo reikšmingumo pajautimui. Vaikų vokalinės kultūros ugdymas sudaro prielaidas muzikinių-vokalinųjų vertybių perimamumui. R. Telčiarova (Тельчарова, 1986) pažymi, kad muzikinė kultūra – tai „specifinis žmogaus dvasinės-praktinės veiklos produktas, jo visuomeninio-praktinio gyvenimo išraiška, muzikinės sąmonės egzistavimo ir funkcionavimo būdas“. A. Katinienė (1998) mano, jog vaiko muzikinė kultūra – tai muzikinė veikla, patirtis, įgūdžiai bei muzikinė estetinė sąmonė. L. Dumbliauskaitė (1983), tyrinėjusi chorinių kolektyvų dainavimo tembras, teigia, jog choro vokalinė kultūra – tai choro tembras.

Svarbią reikšmę muzikinio ugdymo sistemos kūrimui ir tobulinimui turi Lietuvos mokslininkų atlikti tyrimai. Ikimokyklinių įstaigų vaikų muzikinį vokalinį ugdymą nagrinėjo A. Katinienė, pradinukų vokalinio ugdymo ir muzikinio rašto panaudojimo galimybes muzikos pamokoje analizavo Z. Marcinkevičius, elementaraus vaikų muzikavimo problemas tyrė A. Piličiauskas. S. Jareckaitė gvildeno vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių estetinį ugdymą užklasinėje chorinėje veikloje. J. Kievišas nagrinėjo pradinukų muzikinės atminties lavinimą muzikos pamokose, domisi mokinių muzikinės kultūros ugdymu, saviraiška. Polifoninės muzikos įtaką pradinųjų klasių vaikų muzikiniui ugdymui tyrinėjo Z. Rinkevičius. Ypač reikšmingi pastarojo dešimtmečio jaunųjų mokslininkų disertaciniai darbai mokinių muzikinio ugdymo klausimais. V. Aleksienė tyrė sutrikusio intelekto vaikų muzikinių gebėjimų ugdymą (2001), L. Kačiušytė-Skrantai – ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų ugdymą muzika (2002), L. J. Navickienė – mokinių muzikinę kultūrą, taikant emocinio imitavimo metodą (2000), V. Žalys – pauglių muzikinę kultūrą, panaudojant džiaz priemonės (2000), A. Rauduvaitė – jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių vertybinių nuostatų ugdymą pop muzika (2007) ir kt. Dar kelios disertacijos apgintos muzikos mokytojų rengimo, muzikavimo kolektyve klausimais.

Nemažai mokslinių tyrinėjimų įvairiais vaikų muzikinio ugdymo klausimais atlikta užsienyje. Vaikų muzikalumo ugdymo – E. Gordon, Ch. Cameron (1999), J. Mills (1991), muzikinės atminties J. Fyk (1998), vaikų dainavimo ugdymo problemas tyrė A. Pugh, L. Pugh (1998), N. Temmerman (1991), R. S. Moore (1994). Įvairiais vaikų muzikinio lavinimo klausimais svarbūs ir tarybinių mokslininkų darbai – B. Teplovo (1947), G. Stulovos (1983), A. Ogorodnikovo (1988) ir t. t.

Darbe laikomasi nuostatos, jog vaiko vokalinė kultūra yra muzikinių vokalinųjų įgūdžių ir gebėjimų komplekso visumos raiškos rezultatas. Remiantis šia nuostata, sukurtas vaikų vokalinės kultūros ugdymo modelis (VVKUM), apimantis muzikinius elementus apskritai

(dermės pojūtį, garso aukščio nustatymą, muzikinę klausą, atmintį, intonavimą, ritmą, harmoninę klausą), būtinus vokalinei veiklai bei pačios vokalinės veiklos elementus (dainavimo registrus, diapazoną). Nuo to, kaip organizuojama vaiko vokalinė veikla bei ugdymo procesas, kokie sprendžiami pedagoginiai uždaviniai, priklauso vaiko vokalinės kultūros augimo tempai. Pedagoginiame procese svarbu sudaryti sąlygas vaikui „praktiškai daryti, veikti, elgtis, o žinios tebūna natūrali gebėjimo pasekmė. Ateis metas – bus ir žinios, vaikui aktualios, prasmingos, vertingos,“ – teigia B. Bitinas (1996).

Vaiko vokalinės raiškos sistemos ugdymo pagrindas yra kompleksinio pobūdžio veikla. Ja remiantis kaupiami būtini muzikiniai gebėjimai ir įgūdžiai. Visa tai leidžia tobulinti atskirus gebėjimus kaip saviraiškos būdus, ugdant vaiko vokalinę kultūrą (Pečeliūnas, 2003). Deja, kol kas trūksta patirties ir entuziastų, kaip organizuoti tokių muzikinių vokalinųjų gebėjimų ugdymą. Ne tik mūsų, bet ir kitose šalyse atlikti tyrimai skiriami daliniams dainavimo mokymo klausimams, iš esmės nėra apibendrinančių, visa apimančių darbų. Šiame straipsnyje, skirtin-gai nuo kitų tyrinėtojų, bandoma kompleksiskai nagrinėti pradinųjų klasių mokinių vokalinės kultūros ugdymo popamokiniu metu klausimus, jų vokalinės veiklos įgūdžius ir gebėjimus. Pagrindinis dėmesys skiriamas vaiko vokalinę kultūrą sudarančių gebėjimų ugdymo tyrimams. Todėl vaiko vokalinės kultūros ugdymas, apimantis kompleksinį muzikinių gebėjimų lavinimą, yra aktuali pedagoginė problema.

Tyrimo tikslas – remiantis kompleksiniu muzikinių gebėjimų ugdymu, išstudijuoti pradinųjų klasių mokinių vokalinės kultūros augimą.

Tyrimo uždaviniai: Nustatyti muzikinius gebėjimus, turinčius didžiausios įtakos vaiko vokalinei kultūrai augti; parengti vaikų vokalinės kultūros ugdymo modelį (VVKUM); nustatyti eksperimentinės ir kontrolinės grupių mokinių vokalinės kultūros lygį.

Tyrimo metodai: eksperimentinis tyrimas, statistinis duomenų apdorojimas, duomenų analizė ir interpretacija.

Vokalinės kultūros ugdymo komponentai ir jų tyrimo metodika

Siekiant išsiaiškinti mokinių vokalinės kultūros išsivystymo lygį, nustatyti muzikinės klausos, ritmo, dermės, diapazonų ir kitus komponentus, vaikai buvo tikrinami pasikviečiant kiekvieną individualiai, siekiant išvengti galimo drovėjimosi, draugų varžymosi. Mokiniai buvo vertinami nustatant įvairių vokalinųjų komponentų išsivystymo lygį, nurodant tą lygį atitinkantį rangą.

Dermės pojūtis – tai vienas iš svarbiausių muzikinių gebėjimų. Vaikams buvo pateikiama lietuvių liaudies dainos „Staugia vilkas pagiry“ melodija, atliekama dešimt

kartų su skirtinga jos pabaiga. Klausydami kiekvieną naują melodijos atlikimą, mokiniai savo lapuose pažymėdavo teisingą jos užbaigimą ženklu (+), o neteisingą užbaigimą ženklu (-). Melodija buvo įrašyta į magnetofono juostelę ir atliekama 5 sekundžių intervalu, užbaigiant visais dermės laipsniais. Eksperimentas tęsėsi apie tris minutes.

Mokinių dermės pojūčio vertinimo kriterijumi tapo padarytų klaidų skaičius: 1 klaida – aukštas (III) lygis, 2–4 klaidos – vidutinis (II) lygis, 5 ir daugiau klaidų – žemas (I) lygis, išreiškiantis nesusiformavusį dermės pojūtį.

Intonavimas ir garso aukščio girdėjimas – tai tikslus garso aukščio atkūrimas. Garso aukščio suvokimo tyrimui buvo pateiktos 9 garsų poros, sudarančios mažos ir didelės sekundos, tercijos bei septimos intervalus. Garsai buvo grojami pusinėmis natomis. Vaikams buvo išdalinti lapai su 9 poromis paruoštų brūkšnelių, kur jie turėjo pažymėti garsų aukštį rodyklėmis – aukštesnis garsas rodykle aukšty, žemesnis – rodykle žemyn. Garso aukščio skyrimo tyrimui pateiktos garsų poros buvo įrašytos į magnetofono juostelę. Tyrimo duomenys leido išskirti šiuos lygius: žemą – 5 ir daugiau klaidų, vidutinį, t. y. 2–4 klaidos, ir aukštą – tai 0–1 klaida.

Bendro muzikinio išsivystymo tyrimas (BMI). Šis kompleksinis tyrimas rėmėsi keturiais atskirais tyrimais: elementaraus garso aukščio suvokimo, melodijos judėjimo krypties nustatymo, melodijos atpažinimo ir charakterizavimo bei melodijos atkartojimo balsu. Juo siekta iširti mokinių bendrą muzikinį išprusimą.

Garso aukščio suvokimo tyrimu siekta nustatyti, ar vaikas girdi garsų aukščio pokytį – kuris iš dviejų nuskambėjusių garsų aukštesnis, kuris žemesnis. Vertinta trijų balų sistema: teisingai atsakius į pateiktus garsų palyginimus, buvo vertinama trimis, neatsakius į vieną – dviem, neatsakius į du ar tris – vienetu. Tyrimui pateikti trys skirtingi intervalai – didžioji sekunda, didžioji tercija ir gryna kvarta pirmos oktavos ribose. Vėliau, sudarant lenteles, balai buvo pervardyti į lygius. Moksleiviai tirti individualiai.

Melodijos judėjimo kryptis nustatyti pianinu buvo grojamos trys nedidelės 4–5 garsų apimties melodinės atkarpėlės aukšty ar žemyn. Mokiniai nurodydavo melodijos judėjimo kryptį. Melodijos struktūra grįsta didžiųjų ir mažųjų sekundų intervalais, iš kurių pirmoji visuomet būdavo didžioji sekunda. Melodijos buvo grojamos I ir II oktavoje. Vertinta trijų balų sistema: III – puikiai atsakė, II – nurodė vieną klaidingą atsakymą, I – neteisingi du ar trys atsakymai.

Melodijai atpažinti ir charakterizuoti panaudotos vaikams jau žinomos jų dainuotų dainelių melodijos, paprašant jas apibūdinti (greita, linksma, liūdna, lėta ir t. t.). Kiekvienam vaikui buvo grojamos dvi skirtingo charakterio melodijos (tyrimas individualus). Vertinimas trijų balų sistema: 3 – sugeba apibūdinti tiksliai, taikliai, 2 – truputį netiksliai, padedant mokytojui, 1 – nesugebėjo rasti apibūdinimui tinkamų žodžių. Įvertinimas balais atitinka vaikų gebėjimo lygius.

Melodijos atkartojimo balsu tyrimu tikrintas vaikų intonavimo tikslumas. Vaikų prašyta padainuoti jiems pagrotą melodijos motyvą iš 3–4 garsų. Pagal tai, kaip tiksliai jie geba pakartoti motyvą, buvo nustatyti trys intonavimo lygiai: III lygis – intonuoja puikiai, II lygis – intonuoja ne visai tiksliai, detonuoja, I lygis – neintonuoja ar intonuoja labai silpnai. Tyrimas individualus.

Muzikinės klausos ir atminties tyrimas. Metodas rėmėsi mokinių muzikinės atminties fiksavimu. Mokiniui nematant pianino klaviatūros, buvo paspaudžiamas vienas kuris nors garsas (I klasės mokiniams pirmos oktavos do – lia, II klasės mokiniams do¹ – do² diapazone). Prieš tai mokiniai buvo išpėjami atidžiai klausytis grojamo garso aukštumo. Garsas tęsėsi dvi sekundes (pusinė natos vertė). Išklauses garsą, mokinys turėjo jį surasti nurodytoje klaviatūros apimtyje ir jį paspausti. Paspaudęs ne tą klavišą, mokinys, atsimindamas skambėjusį garsą, galėjo lyginti garsus ir tuo remdamasis ieškoti reikiamo garso. Vertinama buvo III lygiais: III lygis – suranda iš karto (paspaudęs ne tą garsą ir išgirdęs jo skambesį, suranda skambėjusį garsą lyginimo metodu), II lygis – kai suranda iš antro karto (lygindamas skambėjusį ir paties paspaustą garsą nurodo netikslų atsakymą ir tik antru garso nustatymo bandymu tai nurodo tiksliai), I lygis – kai pagrotą garso nesuranda iš trijų kartų (pamiršta garso skambesį). Tyrimas individualus.

Balso diapazono ir registrų tyrimo metodika. Balso diapazonui nustatyti vaikui buvo kviečiami po vieną padainuoti jiems gerai žinomą dainelę, nepaduodant tono. Vaikai pradėdavo dainuoti jiems patogiausiam aukštyje. Tai įgalino nustatyti jų primarinius garsus. Vėliau buvo bandoma nustatyti kraštines balso diapazono ribas, taikant melodijos iš trijų garsų atkartojimo pustonias, keliant arba leidžiant žemyn, metodą. Vaikams, turintiems vidutiniškai ar silpnai išvystytą muzikinę klausą ir negalintiems aprašytu metodu padainuoti kraštinių diapazono garsų, buvo taikytas dainelių transponavimo metodas, kai vaikas žinomą dainelę padainuodavo įvairiuose aukštyuose. Balso diapazono lygiams nustatyti prieita prie nuostatos, jog siauras balso diapazonas (tercija-kvinta) atitinka I lygį, vidutinis (seksta-nona) – II lygį ir platus balso diapazonas – III lygį (pradedant nuo decimos).

Dainavimo registrai – tai gebėjimas išlaikyti tam tikrą balso skambesį įvairiose diapazono tesitūrose, siekiant vaikų dainavimui būdingo (falcetinio) skambesio. Nustatant vaikų diapazonų registrus, buvo kreipiamas dėmesys į vyraujančią balso skambesio registrą. Pagal skambesio registrą vaikų balsai buvo skirstomi į keturias grupes: krūtininis, artimas krūtininiam, artimas falcetui ir falcetininis balso skambėjimas.

Metroritminio vaikų ugdymo metodika. Ritmo pojūtis – vienas iš svarbiausių muzikinių gebėjimų, užtikrinančių muzikos kūrinių metroritminės sandaros suvokimą. Tai gebėjimas klausia atpažinti girdimos muzikos ir teisingai atkurti atliekamos muzikos ritminę sandarą. Vaikų ritmo pojūtis buvo vertinamas trimis lygiais pagal padarytų klaidų skaičių.

Harmoninė klausia – tai gebėjimas girdėti muzikos kūrinių daugiabalsiškumą, sąskambių spalvas, darną. Jo metu ta pati melodija buvo grojama tris kartus su skirtingu pritarimu: funkcinis pritarimas, pritarimas tik tonikos trigarsiu ir pritarimas kitoje tonacijoje. Vaikams buvo išdalinti lapai, kur jie, išklauses į magnetofono juostelę įrašytą dainelę, turėjo pažymėti pliusu, jei melodijos pritarimas teisingas, ir minusu – jei pritarimas neteisingas. Vertinta trimis lygiais: III lygis – atsakyta teisingai, II lygis – vienas klaidingas atsakymas, I lygis – neteisingi du ar trys atsakymai.

Vaikų vokalinės kultūros ugdymo modelis (VVKUM)

Vaiko vokalinės kultūros lygį lemia daugelis gamumų, gebėjimų bei įgūdžių. Remiantis šia nuostata, buvo sudarytas vaikų vokalinės kultūros ugdymo modelis (VVKUM), pagrįstas svarbiausiais vokalinės kultūros komponentais. Vokalinės kultūros brandos pasiekti nepavyks, jeigu bus ugdomas tik kuris nors vienas (nors ir labai reikšmingas ir svarbus) gebėjimas. Tik glaudus muzikinių gebėjimų raidos kompleksinis tyrimas leidžia sudaryti pilnesnį vaikų vokalinės kultūros ugdymo vaizdą. Kadangi vaikų vokalinės kultūros ugdymas yra longitudinalinis procesas, greitų ir apčiuopiamų rezultatų sunku tikėtis. Tačiau apie ugdymo rezultatyvumą galima spręsti iš vokalinę kultūrą sudarančių komponentų (gebėjimų) plėtotės rezultatų. Jais remiantis sužinomas ne tik atskirų gebėjimų pasiektas lygis, vystymosi dinamika, bet ir apibūdinamas bendras vaikų vokalinės kultūros lygis (pakopa). Vaiko vokalinė kultūra atspindi daugelį muzikinių gebėjimų ir įgūdžių, kuriuos galima išmatuoti ir pateikti skaičiais. Todėl galima kalbėti apie tam tikrą mokinių vokalinės kultūros išsivystymo lygį. Juo ryškesnis atskirų muzikinių gebėjimų išsivystymo lygis, juo jie tiksliau atspindi vokalinės kultūros lygį.

Sudarant mokinių vokalinės kultūros ugdymo modelį (VVKUM), remtasi vaikų pasiektais muzikinių gebėjimų ir įgūdžių lygiais popamokinėje chorinio dainavimo veikloje bei bendro lavinimo mokyklų muzikos pamokų pasiekimų standartais (Bendrojo išsilavinimo standartai, 2003, 2008), kur pabrėžiamas gebėjimų *ugdymo kompleksiskumas, subalansuotumas, nuoseklumas*.

Kuriant vaikų vokalinės kultūros ugdymo modelį (VVKUM) popamokiniu metu ir siekiant visapusiškiau atskleisti vaikų vokalinės kultūros išsivystymo laipsnį, išskirti trys pasiekimų lygiai.

I lygis. Vaikai neįvertina situacijos ir savo galimybių kiekvienu konkrečiu atveju. Jie nepasitiki savo jėgomis, silpnai žino savo sugebėjimus ir jų trūkumus, nemo-ka jais naudotis. Gebėjimų išsivystymo lygis žemas. Užduotis atlieka blogai dėl negebėjimo naudotis turimomis žiniomis ir įgūdžiais. Trūksta kūrybiškumo ir kritiškumo. Tam, kad įveiktų sunkumus, jiems reikalinga praktinė pagalba. Muzikiniai gebėjimai išvystyti silpnai. Balso diapazonas tesiekia kvintos intervalą. Muzikinė klausia silpna, sunkiai nustato garsų aukštį (ypač siauruose intervaluose). Dainuodami ryškiai detonuoja, skambėjusį garsą greitai pamiršta, silpna muzikinė atmintis. Ritmo pojūtis silpnas, geba atlikti tik elementarius ritminius darinius. Harmoninė klausia neišvystyta, nejaučia harmoninių funkcijų kaitos, negeba išsilaikyti antrame balse. Dermės išsivystymo lygis žemas, nejaučia derminės laipsnių traukos. Dainuoja krūtininiu ar artimu jam pagal skambesį registru, vyrauja kalbinė dainavimo maniera.

II lygis. Vaikai labiau savarankiškesni, tačiau visiškai savo jėgomis nepasitiki, nori pritarimo iš šalies. Įvertina duotą situaciją ir savo galimybes. Žino savo sugebėjimus ir trūkumus, bet ne visada geba tai teisingai įvertinti. Esant teigiamam emociniam pastiprinimui ir nedidelei pagalbai, geba užduotis atlikti pakankamai gerai. Trūksta savarankiškumo ir savo galimybių vertinimo. Muzikiniai gebėjimai išvystyti vidutiniškai. Muzikinė klausia neblogai išlavėjusi – palyginti tiksliai nusako muzikinių

garsų aukštį (sunkiau sekasi nurodyti siaurų intervalų garsus), nurodo melodijos judėjimo kryptį, sugeba ją tinkamai apibūdinti. Patogiam dainavimo registre intonuoja tiksliai, garsui aukštėjant ar žemėjant šiek tiek detonuoja. Muzikinė atmintis trumpalaikė, ilgesnį laiką negeba išidėmėti garso aukščio. Ritminius darinius atlieka pakankamai tiksliai, keičiantis muzikos tempui geba keisti žingsnio ritmą, tačiau dėmesingumu nepasižymi. Balso skambesys artimas falcetiniam skambesiui, tačiau negeba jo išlaikyti žemesniame registre, balse juntama dainavimo registrų kaita. Harmoninė klausia vidutinio išsivystymo lygio, skiria neteisingą melodijos pritarimą, tačiau negeba tiksliai skirti funkcinio pritarimo. Dvibalsiame dainavime geba išlaikyti savo balsą, nors dar tenka padėti pianinu ar balsu. Skiria melodijų derminių užbaigtumą pagrindiniu tonikos garsu, tačiau nesuvokia, jog melodija gali baigtis tonikos tercijos ar kvintos garsu. Balso diapazonas siekia nonos intervalą.

III lygis. Šiame lygyje vaikai jau gali savarankiškai atlikti užduotis, įvertindami esamą situaciją bei savo galimybes, sugebėjimus. Pasitiki savo jėgomis, nors, iškilus sunkumams, konsultuojasi su pedagogu. Žino savo sugebėjimų galimybes, moka kompensuoti kai kurių savo mokėjimų trūkumus. Kryptingai siekia užsibrėžto tikslo, tam turi valios ir reikalingų mokėjimų. Užduotis atlieka gerai ir labai gerai. Domisi muzikinių gebėjimų tobulinimu, ieško naujų atlikimo galimybių ir būdų, kūrybiškas. Muzikiniai gebėjimai atitinka šio amžiaus tarpsnio aukščiausią išsivystymo lygį. Išvystyta muzikinė klausia padeda tiksliai atkartoti pagrotą ar padainuotą melodiją. Dainavimas pasižymi tiksliau intonavimu tiek viduriniame, tiek aukštame ar žemame registruose. Puikiai orientuojasi nusakydamas melodijos kryptį, geba taikliai apibūdinti girdimą melodiją. Pasižymi gera muzikinės klausos ir atminties koordinacija, skiria garsų aukštį įvairiuose registruose (III oktavoje, Didžiojoje oktavoje). Ritminius darinius atlieka gerai. Balso diapazonas platus, apimantis decimą ir daugiau. Dainavimo maniera falcetinė, balsas skamba lygiai įvairiame diapazono aukštyje. Jaučia melodijos pritarimo funkcinius netikslumus, dvibalsumas nesudaro sunkumų, tačiau harmoninė klausia yra vystymosi stadijoje. Gerai jaučia dermę. Nors muzikiniai gebėjimai dar nėra labai tobuli, tačiau išsivystymu atitinka amžiaus tarpsnį.

VVKUM popamokiniu metu keliami reikalavimai yra aukštesni nei bendrųjų ugdymo standartų nurodymai. Sistemingai lavinant vaikų vokaliinius gebėjimus, pereinama iš žemesnio į aukštesnį pasiekimų lygį. Tokia nuolatinė gebėjimų ir įgūdžių plėtra suteikia galimybę pasiekti aukščiausią šiam amžiaus tarpsniui galimą lygį. Perėjus į kitą amžiaus tarpsnį, viskas vyksta tuo pačiu principu, tačiau pasiekimų standartai ir gebėjimų išsivystymo lygis matuojamas jau tam amžiaus tarpsniui keliamais reikalavimais.

Vaikų vokalinės kultūros ugdymo popamokinėje veikloje efektyvumas

Eksperimentinio tyrimo metodika ir rezultatai

Vaikų vokalinės kultūros ugdymo modelio efektyvumas buvo patikrintas pedagoginiu eksperimentu. Ekspe-

rimentinis tyrimas apėmė tokius pagrindinius etapus:

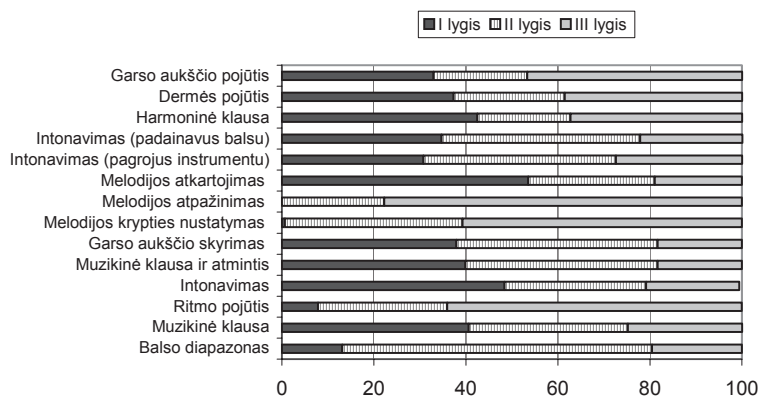
1. Kontrolinės ir eksperimentinės grupės suformavimas. Tiriamųjų grupių vokalinės kultūros bei atskirų muzikinių gebėjimo komponentų išsivystymo lygio diagnostika.
2. Vokalinės kultūros ugdymo metodinių gairių parengimas.
3. Parengtų metodinių gairių integravimas į realų ugdymo procesą.
4. Tiriamųjų vokalinės kultūros komponentų išsivystymo lygio diagnozavimas po parengtų vokalinės kultūros ugdymo metodinių gairių taikymo.

Vieniems vokalinę kultūrą sudarančių komponentų lygiams nustatyti atlikti du matavimai (registru, bendro muzikinio išsivystymo, dermės, garso aukščio, harmoninės klausos), kitiems – keturi matavimai (diapazono, klau-

sos, ritmo). Tai lėmė nuostata, jog dalies rodiklių pokyčiui atsirasti reikalinga daugiau laiko.

Tyrimo imties charakteristika. Eksperimentiniame tyrime dalyvavo 151 I–III klasių mokiniai. Šiaulių miesto Lieporių pradinės mokyklos, berniukų choro „Dagilėlis“ I klasės choras bei Tauragės rajono Lauksargių pagrindinės mokyklos pradinė klasių vaikų chorai sudarė eksperimentinę grupę (75 moksleiviai), o V. Kudirkos pagrindinės mokyklos pradinė klasių bei Klaipėdos miesto „Baltijos“ mokyklos I klasės choras – kontrolinę grupę (76 moksleiviai).

Eksperimentas truko dvejus metus. Eksperimentinės grupės mokinių chorams taikytos numatytos metodinės gairės. Kontrolinės grupės mokiniai dirbo įprastais dainavimo mokymo metodais. Kaip parodė konstatuojamojo tyrimo rezultatai, tarp startinių abiejų grupių rodiklių statistiškai reikšmingo skirtumo nebuvo (1 pav.).

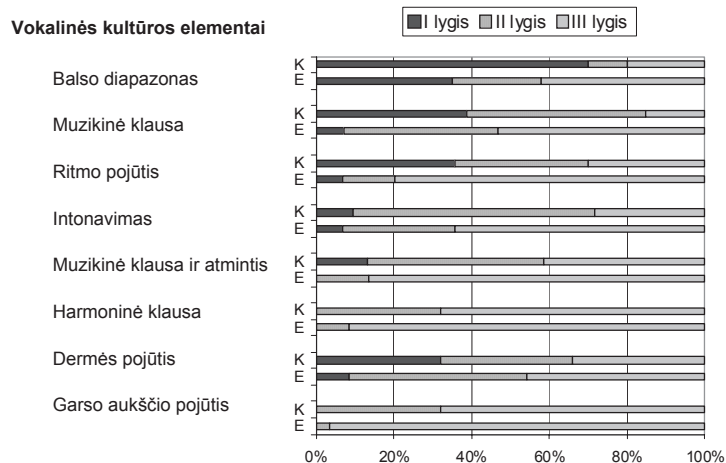
1 pav. 1–2 klasių moksleivių vokalinės kultūros komponentų išsivystymo lygis. (Konstatuojamojo tyrimo duomenys). N = 151

2 pav. pateikiami pagrindiniai muzikinių gebėjimų eksperimentinio ugdymo rezultatai, lyginant juos su kontroline grupe. Skirtumai tarp grupių yra statistiškai reikšmingi ($p < 0,01$).

Tyrimo duomenys leidžia teigti ryškų balso diapazono pokytį tiek eksperimentinėje, tiek kontrolinėje grupėse. Diapazonas prasiplėtė visiems eksperimentinės grupės mokiniams. Vadinasi, dainavimas yra svarbiausias veiksnys balso diapazonui plėsti. Labai svarbus vaikų vokalinei kultūrai augti yra muzikinės klausos lavinimas. Tyrimo duomenys rodo ryškų muzikinės klausos pokytį tarp pjūvių.

Kadangi muzikinė klausia yra visų muzikinių gebėjimų pagrindas, galima teigti, jog ji reikšmingai veikia vaiko vokalinės kultūros lygį popamokinėje chorinio dainavimo veikloje. Pagerėjęs garso aukščio skyrimas rodo muzikinės klausos išlavėjimą, o muzikinė klausia turi įtakos vokalinei kultūrai. Vadinasi, pagerėjęs garso aukščio skyrimas netiesiogiai daro teigiamą įtaką vaiko vokalinei kultūrai.

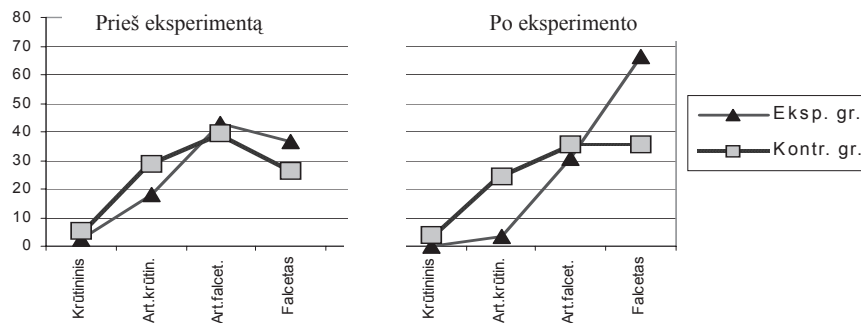
Pagerėjimas pastebimas ir kontrolinėje grupėje. Labiausiai tai atspindi intonavimo tikslumo bei dermės pojūčio tyrimų rezultatai. Mažiausias pokytis nustatytas harmoninės klausos tyrimu.

2 pav. Pagrindinių vokalinės kultūros elementų ugdymo efektyvumas: kontrolinės ir eksperimentinės grupių palyginimas proc. N = 151

Dainavimo registrų pokytis – vienas sudėtingiausių, sunkiausiai pasiduodančių keitimuisi vaikų balsų skambėjimas. Tam reikalingas ilgesnis laiko tarpas, tačiau nuoseklus, pastovus dainavimas padeda „sulaužyti“ netinkamus įpročius ir pripratinti vaikus dainuoti jiems

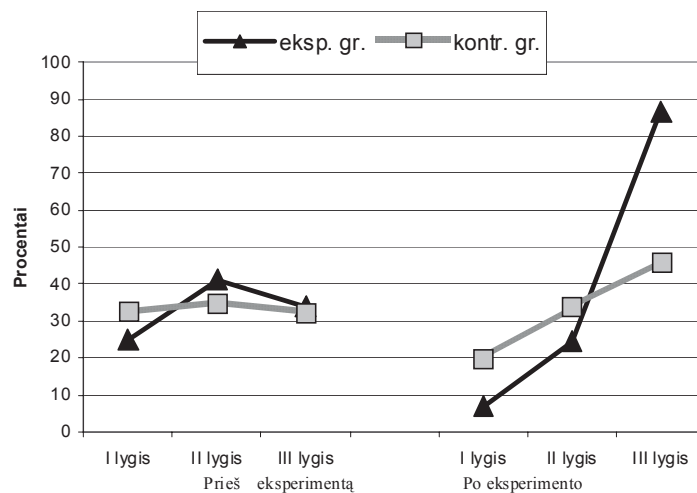
būdingu falcetiniu balso skambesiu. Manytume, jog balso skambesys tiesiogiai atspindi vaiko vokalinės kultūros lygį. Dainavimo registrų pokyčio dinamika pateikiama 3 paveiksle.

3 pav. Dainavimo registrų pokytis ugdomojo eksperimento metu (proc.) N = 151

Remiantis aukščiau aprašyta metodika, apibendrinus atskirų tyrimų rezultatus, buvo išskirti vaikų vokalinės kultūros lygiai. 4 pav. linijinė diagrama rodo vokali-

nės kultūros ugdymo modelio taikymo eksperimentinėje grupėje efektyvumą.

4 pav. Moksleivių vokalinės kultūros lygiai prieš ir po eksperimento. Eksperimentinės ir kontrolinės grupių rezultatai proc. N = 151

Teigiamas duomenų pokytis ir kontrolinėje grupėje rodo, jog dainavimas ir kita muzikinė veikla ugdo mokinių muzikinius gebėjimus, plečia jų suvokimą, kelia bendrą kultūrą, tačiau vystymosi dinamika lėtesnė nei eksperimentinėje grupėje. Vadinasi, galima teigti, jog numatytų metodinių gairių taikymas eksperimentinėje grupėje turi efektyvų poveikį mokinių rodikliams, jų dinaminiam pokyčiui. Apibendrinus pokyčius, bei palyginus kontrolinės ir eksperimentinės grupių rezultatus, galima teigti kad, taikant VVKUM, galima sėkmingiau kelti pradinių klasių mokinių vokalinę kultūrą. Šių metodinių gairių integravimas į vientisą ugdymo procesą nereikalauja didelių papildomų sąnaudų, todėl jas nesunku taikyti konkrečioje veikloje.

Ryšys tarp įvairių vokalinę kultūrą sudarančių komponentų išreikštas koreliacinėje matricoje (lentelė). Pastebėjime, kad daugelis komponentų gana stipriai tar-

pusavyje susiję. Galima išskirti muzikinę klausą ir gebėjimą intonuoti, kurie turi esminių ryšių su kitais vokalinės kultūros elementais, išskyrus ritmo pojūtį. Pastarojo koreliacija su kitais požymiais silpna.

Baigus eksperimentą, atliktas pakartotinis tyrimas, kurio rezultatai patvirtino žymiai aukštesnius eksperimentinės grupės moksleivių vokalinės kultūros išsivystymo rodiklius. Tai leidžia manyti, jog šios grupės mokinių gebėjimai vystėsi sparčiau dėl taikytų metodinių gairių efektyvumo. Išaugęs eksperimentinės grupės mokinių harmoninės klausos bei muzikinės klausos (intonavimo, melodijos atkartojimo balsu, muzikinės klausos ir atminties tyrimai) išsivystymo lygis rodo neabejotiną šios grupės mokinių pranašumą. Vadinasi, chorinis dainavimas turi teigiamos reikšmės mokinių įvairiapusės muzikinės klausos ugdymui.

Lentelė. Tyrimų rezultatų tarpusavio ryšiai. Spearman'o koreliacijos koeficientai

Tyrimai	Balso diapazonas	Muzikinė klauša	Ritmo pojūtis	Intonacija	Muz. atmintis	Registrai	Bend. muz. išprusimas	Harmoninė klauša	Dermės pojūtis	Garso aukšč.
1. Balso diapazonas		0,41**	0,20*	0,43**	0,28*	0,40**	0,33**	0,24*	0,14	0,49**
2. Muzikinė klauša	0,41**		0,29*	0,79**	0,55**	0,42**	0,53**	0,42**	0,46**	0,31*
3. Ritmo pojūtis	0,20*	0,29*		0,33**	0,24*	0,23*	0,30*	0,18	0,20*	0,31*
4. Intonacija	0,43**	0,79	0,33**		0,57**	0,44**	0,58**	0,42**	0,46**	0,32*
5. Muz. atmintis	0,28*	0,55**	0,24*	0,57**		0,35**	0,30*	0,34**	0,22*	0,29*
6. Registrai	0,40**	0,42**	0,23*	0,44**	0,35**		0,42**	0,38**	0,23*	0,37**
7. Bend. muz. išpr.	0,33**	0,53**	0,30*	0,58**	0,30*	0,42**		0,31*	0,32**	0,31*
8. Harmoninė kl.	0,24*	0,42**	0,18	0,42**	0,34**	0,38**	0,31**		0,18	0,16
9. Dermės pojūtis	0,14	0,46**	0,20*	0,46**	0,22*	0,23*	0,32**	0,18		0,31*
10. Garso aukšč.	0,49**	0,31*	0,29*	0,32**	0,29*	0,37**	0,31*	0,16	0,31*	

* $p < 0,5$; ** $p < 0,01$

Tamsiau pažymėti langeliai reiškia esminį ryšį tarp matavimo rezultatų.

Išvados

- Mokslinės literatūros analizė, bei pedagoginio eksperimento rezultatai leidžia teigti, jog dėl imlumo, jautrumo vokalinei veiklai vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnis yra ypač palankus vokalinei kultūrai ugdyti. Laiku neatsižvelgus į šiuos ypatumus, prarandamos sėkmingos kai kurių muzikinių gebėjimų lavinimo galimybės bei vystymosi dinamika.
- Vaikų vokalinės kultūros augimui didžiausios įtakos turi kompleksinis muzikinių vokaliųjų gebėjimų lavinimas.
- Konstatuojamoju eksperimentu nustatyta, jog pradinė klasių mokinių muzikinių gebėjimų išsivystymo lygis yra santykinai neaukštas. Tik trečdalis tirtų mokinių patenka į brandžios vokalinės kultūros III lygį. Kiti mokiniai atitinka I–II lygius. Jiems reikalingas teigiamas emocinis pastiprinimas ir praktinė pagalba.
- Nustatyta, jog svarbiausi komponentai, lemiantys sėkmingą vaikų vokalinės kultūros pradmenų ugdymą, yra muzikinė klauša (plačiąja prasme), dermės ir ritmo pojūtis.
- Parengtų vokalinės kultūros ugdymo metodinių gairių poveikį pradinė klasių mokiniams popamokiniu metu rodo rezultatai, atskleidžiantys teigiamus pokyčius: poeksperimentinio tyrimo mokinių vokalinę kultūrą sudarančių komponentų lygis pasikeitė – padaugėjo III lygį atitinkančių mokinių.
- Atsižvelgiant į parengtų metodinių gairių dvejų metų taikymo laikotarpį, tyrimo rezultatų analizė leidžia manyti, jog, ugdant atitinkamus vokalinę kultūrą lemiančius muzikinius gebėjimus bei sudarant papildomas vokalinės kultūros ugdymui popamokiniu metu reikalingas sąlygas, galima sėkmingiau kelti pradinė klasių mokinių vokalinę kultūrą ir efektyviau įgyvendinti programos reikalavimus, keliamus vaikų vokalinės kultūros ugdymui.

Literatūra

- Aleksienė V., 2001, Sutrikusio intelekto vaikų muzikinis bendrųjų gebėjimų ugdymas. *Disertacijos santrauka*. VPU.

- Bendrojo išsilavinimo standartai. I–X klasės. Projektas 1*, 1998. Vilnius: Leidybos centras.
- Bitinas B., 1996, *Ugdymo filosofijos pagrindai*. Vilnius: VPU.
- Dumbliauskaitė L., 1983, *Choro tembras*. Kaunas: Šviesa.
- Fyk J., 1998, The Effects of Memory on the Ability of Vocal Pitching and Vocal Reproduction of Melodies in Nine-Year-Olds. *Onchi and Singing Development: Cross – Cultural Perspective*. London: David Fulton Publishers.
- Gordon Edwin E., Cameron Ch., 1999, *Vaiko muzikalumo puoselėjimas*. Vilnius: Kronta.
- Katinienė A., 1998, *Vaiko muzikinės kultūros ugdymas darželyje*. Vilnius: Kronta.
- Kačiušytė-Skramtai L., 2002, 5–7 metų mikičiojančių vaikų ugdymo optimizavimas muzikine veikla. *Disertacijos santrauka*. VPU.
- Mills J., 1991, *Music in the Primary School*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moore R. S., 1994, Selected Research on Children's Singing Skills. *Onchi and Singing Development: A Cross – cultural Perspective*. London: David Fulton Publishers.
- Navickienė L. J., 2000, Emocinio imitavimo metodo taikymas ugdant moksleivių muzikinę kultūrą. *Disertacijos santrauka*. VPU.
- Pečeliūnas R., 2003, *Vaikų vokalinės kultūros ugdymas chore*. Šiauliai.
- Pugh A., Pugh L., 1998, *Music in the Early Years*. London and New York: Routledge.
- Rauduvaitė A., 2007, Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių vertybinių nuostatų ugdymas populiariaja muzika. *Disertacijos santrauka*. VPU.
- Tarptautinių žodžių žodynas*, 1985. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- Temmerman N., 1991, The Philosophical Foundations of Music Education: the Case for Primary Music Education in Australia. *British Journal of Music Education*. Vol. 8. No 2.
- Žalys V. Paauglių muzikinės kultūros ugdymas džiazio priedomis. *Disertacijos santrauka*. ŠU.
- Огородников А. А., 1988, *Содержание и методика воспитательной работы в группе продленного дня*. Москва: Просвещение.
- Стулова Г. П., 1983, *Теория и практика вокальной работы в хоре*. Москва: МГПИ.
- Тельчарова Р. А., 1986, *Музыка и культура*. Москва: Знание.
- Теплов Б. М., 1947, *Психология музыкальных способностей*. Москва, изд. АПН РСФСР.

DEVELOPMENT OF VOCAL CULTURE OF PUPILS IN PRIMARY SCHOOL

*Romaldas Pečeliūnas***Summary**

There is quite a number of Lithuanian research papers dealing with issues of musical education of children. Scholarly problems in this field exhibit various aspects ranging from development of musical abilities of preschoolers to aesthetic musical education of pupils in the final grades of secondary school. However, such researches are rarely related to vocal culture of pupils. The article gives a brief presentation of scientists writing on topics of musical education of children and contains a newly developed model for development of vocal culture of children, which is based on many musical skills. There are three levels of achievements to indicate levels of abilities. Results of researches as well as correlations between musical abilities are provided.

Keywords: vocal culture of pupils, musical abilities, extra-curricular musical activities.

PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ VOKALINĖS KULTŪROS UGDYMAS

*Romaldas Pečeliūnas***Santrauka**

Mūsų šalyje nemažai mokslo darbų, nagrinėjančių vaikų muzikinio ugdymo klausimus. Šios krypties mokslinėje problematikoje išryškėja įvairūs aspektai, pradedant ikimokyklinio amžiaus vaikų muzikinių gebėjimų ugdymu ir baigiant vidurinės mokyklos mokinių muzikiniu estetiniu ugdymu. Tačiau retai tokie tyrimai siejami su vaiko vokaline kultūra. Sudarytas vaikų vokalinės kultūros ugdymo modelis (VVUKM), besiremiantis daugeliu muzikinių gebėjimų. Gebėjimų lygiams įvardyti, nustatyti trys pasiekimų lygiai. Pateikti konstatuojamojo ir eksperimentinio tyrimo rezultatai bei muzikinių gebėjimų koreliaciniai tarpusavio ryšiai.

Prasminiai žodžiai: mokinių vokalinė kultūra, muzikiniai gebėjimai, popamokinė muzikinė veikla.

Įteikta 2013-04-16